[2018] 13 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 296

ਐੱਮ. ਏ. ਐਂਟੋਨੀ @ ਅੰਤੱਪਨ

ਬਨਾਮ

ਕੇਰਲ ਰਾਜ

(2010 ਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (Crl.) No.245)

ਵਿਚ

2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 811

ਦਸੰਬਰ 12, 2018

[ਮਦਨ ਬੀ. ਲੋਕੁਰ, ਐਸ. ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਦੀਪਕ ਗੁਪਤਾ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ - ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ - ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ - ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਛੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ - ਸੈਸ਼ਨ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ - ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ "ਮਰਨ ਤੱਕ ਗਰਦਨ ਨਾਲ ਲਟਕਾਉਣ" ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ - ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ - ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ - ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ - ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹੀ ਗਈ- ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ: ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ - ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ - ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਗੈਰ-ਰਸਮੀ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ

ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ- ਉਹ ਉਹ ਵੀਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਏਜੰਟ ਨੂੰ 62,000/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ - ਗੰਭੀਰ ਵਿੱਤੀ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸਿਰਫ 25,000/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਿਆ - ਉਹ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ – ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ - ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ - ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਖਤ ਸੀ ਅਪਰਾਧਿਕ- ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ : 1.1 ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। (**ਪੈਰੇ** 15, 16) [305-**ਬੀ**; 306-**ਸੀ**]

1.2 ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿਚ ਢੁਕਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੈ. ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਾਂਝੇ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। (**ਪੈਰੇ** 17, 18) [306-C-**ਡੀ**,**ਐਫ-ਜੀ**]

1.3 ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਆਮ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਏਜੰਟ ਨੂੰ 62,000/- ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪਏ। ਗੰਭੀਰ ਵਿੱਤੀ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ 25,000/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਕਿ ਖਾੜੀ ਜਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਉਹ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਜਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। [ਪੈਰਾ 26] [310-**ਸੀ-ਈ**]

ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਜਾਂ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ

1.4 ਇਹ ਸਮਝਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਬੇਰਹਿਮ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ 'ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਮ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 27] [311-**ਸੀ-ਡੀ**]

ਸਿੱਟਾ

1.5 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ। ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਾਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (**ਪੈਰਾ** 29, 30, 31 ਅਤੇ 33) [311-F-H; 312-**ਏ-ਬੀ**, **ਈ-ਐੱਫ**]

ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684 – **ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ**।

ਸੁਰੇਂਦਰ ਪਾਲ ਸ਼ਿਵਬਾਲਕਪਾਲ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ (**2005) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 127: [2004] 4 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 464;** ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (2009) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 434; ਮੁਲਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (**2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 508: [2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633;** ਕਮਲੇਸ਼ਵਰ ਪਾਸਵਾਨ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ **(2011) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 564: [2011] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 647;** ਮਹੇਸ਼ ਧਨਾਜੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2014) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 292: [2014] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 406;** ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਰਿਆਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ **(2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 498 - ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ**।

ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਬਨਾਮ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ **(2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 737: [2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009;** ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਐਮ.ਕੇ. ਐਂਥਨੀ **(1985) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 505;** ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਰਾਓ ਵਾਸਨਿਕ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ 2013 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 306-307 ਵਿੱਚ **ਮਿਤੀ** 12.12.2018 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਰਮੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ **(2011) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 685: [2011] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 585 - ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ**।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ

[2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1009	**ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ**	**ਪੈਰਾ 9**
(1980) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 684	**ਦਾ ਅਨੁਸਰਨ**	**ਪੈਰਾ 15**

(1985) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 505	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 19
[2004] 4 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 464	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 20
(2009) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 434	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 21
[2010] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 633	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 22
[2011] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 647	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 23
[2014] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 406	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 24
(2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 498	ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ	ਪੈਰਾ 27
[2011] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 585	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ	ਪੈਰਾ 32

ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2010 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 245

2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 811

ਮਿਤੀ 18.09.2006 ਦੇ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਵਿਖੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ 2005 ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਰੈਫ ਨੰਬਰ 5 ਅਤੇ 2005 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 385 (ਸੀ)।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਲੋਂ ਵਕੀਲ ਸੰਜੇ ਪਾਰਿਖ, ਮਨੋਜ ਵੀ. ਜਾਰਜ, ਸ਼ਿਲਪਾ ਲੀਜ਼ਾ ਜਾਰਜ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਿਨੀ ਸੁਸਾਨ ਥਾਮਸ, ਅਸ਼ਿਤਾ ਅਰੋੜਾ, ਅਮਿਤ ਕੁਮਾਰ, ਯਸ਼ ਐਸ.

ਵਿਜੇ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੰਜਨਾ ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ, ਰਾਜੀਵ ਕੁਮਾਰ ਦੂਬੇ, ਆਕਰਸ਼ ਕਾਮਰਾ, ਕਮਲੇਂਦਰ ਮਿਸ਼ਰਾ ਦੇ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਵਲੋਂ ਵਕੀਲ ਕੇ.ਐਨ. ਬਾਲਗੋਪਾਲ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਜੀ. ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜਿਸ਼ਨੂੰ ਐਮ ਐਲ., ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬੀਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮੁਕੰਦਨ ਨਿਤਿਆ ਨੰਬੀਅਰ, ਵਿਟਸੋ ਰੀਓ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮਦਨ ਬੀ ਲੋਕੁਰ, ਜੇ.

1. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਆਪਕ ਦੋਸ਼ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਹੋਵੇਗਾ:

"ਮਿਤੀ 6 ਅਤੇ 7 ਜਨਵਰੀ 2001 ਦੀ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅਲੂਵਾ ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਸਬੇ ਦੇ ਕੈਦੀ ਡੂੰਘੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਕਸਬੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਥਿਤ ਮੰਜ਼ੂਰਨ ਹਾਊਸ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ। ਮੰਜ਼ੂਰਨ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਛੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ। ਐਂਟਨੀ @ ਅੰਤੱਪਨ ਇੱਥੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਪਰ ਮੰਜ਼ੂਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦੇ ਬਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਕੂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਿਤੀ 6.1.2001 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 10 ਵਜੇ ਕੋਚੁਰਾਨੀ ਅਤੇ ਕਲਾਰਾ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਗਸਟੀਨ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਮੈਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ - ਦਿਵਿਆ ਅਤੇ ਜੇਸਮੋਨ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜੀ ਨਾਲ ਕੁੱਟਿਆ ਅਤੇ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ 10 ਵਜੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਮੰਜ਼ੂਰਾਨ ਹਾਊਸ ਕਬਰਸਤਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਚੁਰਾਨੀ ਅਤੇ ਕਲਾਰਾ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹੋਰ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਸ਼ੋਅ ਦੇਖਣ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋ ਕਤਲਾਂ ਲਈ ਉਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੱਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਫਿਲਮ ਸ਼ੋਅ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਕੀਲ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਅਤੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਘਟਨਾ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾ ਬਚੇ। ਜਦੋਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬੇਕਸੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ।

2. ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਰਲ ਦੇ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਦੀ ਸੈਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 2004 ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 154 ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਮਿਤੀ 31 ਜਨਵਰੀ 2005 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਸਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਅਜਿਹਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਜਾਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮਿਤੀ 2 ਫਰਵਰੀ 2005 ਨੂੰ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ "ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਮਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਨ" ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ।

3. ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ:

“231. ਹਮਲੇ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਜ਼ਾਲਮ ਰੁਝਾਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਲਈ ਘਿਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ

ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਕਤਲ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਉਮੀਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪੀੜਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਹਟ ਦੇ ਜੋ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਠੰਡੀ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇੱਕ ਘਿਨਾਉਣੇ ਮਕਸਦ ਲਈ।

232. ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਉਲਝਣ ਭਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਮਾਣਯੋਗ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਵਧਰਹੇ ਅਤੇ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਕੇਸ ਨੂੰ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸਾਂ" ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਬੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

233. ਦੋਸ਼ੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਇੱਕ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਤਿਅੰਤ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਦੋਸ਼ੀ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ, ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਇੱਕ ਤਰਜੀਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਘੱਟ ਵਿਕਲਪ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਨਿਆਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਝਟਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਸਦਮਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਮਨੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੇਰਹਿਮੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਤਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ, ਅਣਮਨੁੱਖੀ, ਅਤਿਅੰਤ, ਬੇਰਹਿਮ, ਭਿਆਨਕ, ਭਿਆਨਕ, ਬਗਾਵਤ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਅਤਿਅੰਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 354(3) ਤਹਿਤ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਸ "ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸ" ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ "ਘੱਟ ਵਿਕਲਪ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੈ।

4. 2005 ਦੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਹਵਾਲਾ ਨੰਬਰ 5 ਵਿੱਚ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਵੀ ਦੁਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ 2005 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 385 ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ।

5. ਮਿਤੀ 18 ਸਤੰਬਰ 2006 ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

6. ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੁਰਮ ਸਭ ਤੋਂ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤੇ ਘਿਨਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ, ਕੋਈ ਦੇਖਭਾਲ, ਕੋਈ ਇੱਜ਼ਤ, ਕੋਈ ਰਹਿਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਰਹਿਣਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 49 ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ:

"49. ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਕੋਈ 'ਦੁਰਲੱਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ' ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਕੇਸ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਰ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੱਕ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸ ਹੈ। ਸਾਧੂਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅਣਜਾਣੇ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਚਲੇ ਗਏ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਖੂਨ ਰਹਿਤ ਲੜਾਈ ਲੜ ਕੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਾਈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤੇ ਭਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੰਪਣ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਛੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਰਹਿਮ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਲਈ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਾਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਬੂਲਨਾਮਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇ ਚਾਕੂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਘਰ ਦੇ ਫਰਨੀਚਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰੰਟ ਲਗਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਬੇਰਹਿਮੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਪਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਕਲਪਨਾਯੋਗ, ਅਕਲਪਣਯੋਗ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਖੂਨ ਛਿੜਕ ਕੇ ਛੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਲਗਭਗ ਪੰਜ ਘੰਟੇ ਉਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਰਹੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਛੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦਾ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਵੱਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਿੱਤੀਆਂ ਟਰਾਫੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੋਈ ਇੱਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕੋਈ ਰਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਿਆਂਇਕ

ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਕੇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤੱਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਕ ਕੇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। **ਦਯਾਨਿਧੀ ਬਿਸੋਈ ਬਨਾਮ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ,** 2003 Crl. L.J.3697 (ਐਸ.ਸੀ.) ਇੱਕ ਕੇਸ ਜੋ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੀ ਦੋਸ਼ੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਹੁਣਚਾਰੀ ਅਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਕਤਲ ਉਦੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਦੋਂ ਪੀੜਤ ਸੌਂ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੀੜਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉਕਸਾਵੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਵਿੱਤੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਕਤਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਪਾਇਆ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਕੇਸ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਹੈ।

7. ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 2009 ਦੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 811 ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 22 ਅਪ੍ਰੈਲ 2009 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

8. ਆਪਣੀ ਅਪੀਲ ਖਾਰਜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 2010 ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ.ਆਰ.ਐਲ.) ਨੰਬਰ 245 ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਮਿਤੀ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 2010 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

9. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ **ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ**' ਉਕਤ ਸਮੀਖਿਆ

ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਦੁਬਾਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

---

[1] (2014) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 737

ਬੇਨਤੀਆਂ

10. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਠਾਏ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੇਸ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਇਸ ਦਲੀਲ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇੱਕ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਸੀ।

11. ਅਸੀਂ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਕਿਉਂਕਿ **ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਰਾਓ ਵਾਸਨਿਕ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ** ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਉਠਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਰਾਜੇਂਦਰ **ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਰਾਓ ਵਾਸਨਿਕ** ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗੇ।

12. ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

13. ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਮੀਰ" ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਹੈ। ਕਤਲ ਦੇ ਜੁਰਮ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਬੂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਾਏ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਵਰਗੀ ਬੇਕਾਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

14. ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਮਿਤੀ 18 ਫਰਵਰੀ 2001 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮਿਤੀ 25 ਜਨਵਰੀ 2002 ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲਣ ਤੱਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਿਤੀ 31 ਜਨਵਰੀ 2005 ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਲਗਭਗ 14 ਸਾਲ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਜ਼ਮਾਨਤ 'ਤੇ ਬਿਤਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ

15. ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ

ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਧਾਰਨਾ (ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤ) ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ **ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ**[2] ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਰਾਹੀਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ **ਬਚਨ ਸਿੰਘ** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 209 ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"209. ਹਲਕੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਉਲਟ ਹਾਲਾਤ ਹਨ। "ਅਸੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿੱਚ ਫੀਡ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਅਪੂਰਨ ਅਤੇ ਉਲਝਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜੋਤਿਸ਼ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾਵਾਂ ਹਨ। **ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 354(3) ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਸਜ਼ਾ ਨੀਤੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਦਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਉਸਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਖੂਨ ਦਾ ਪਿਆਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।**[3] ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤੱਥ ਅਤੇ ਅੰਕੜੇ ਭਾਵੇਂ ਅਧੂਰੇ ਹਨ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਤੀਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਲੋੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ - ਇੱਕ ਤੱਥ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੰਨੇ ਗੰਭੀਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਹਮਦਰਦੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ

ਵਿਆਪਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਧਾਰਾ 354(3) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਵਿਧਾਨਕ ਨੀਤੀ ਦੇ ਉੱਚੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਵਧੇਰੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਔਖੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਗੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਤਲ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਮਰ ਕੈਦ ਨਿਯਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਇੱਕ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਚਿੰਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਨ ਲੈਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਦੋਂ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਕਲਪ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ)।

---

[2] (1980) 2 SCC 684

3 ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੇਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ!

16. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਲਈ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹਨ।

17. ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਵਿਚ ਢੁਕਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦੋਸ਼ੀ ਕੋਲ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਈ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ, ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ

ਕਮੇਟੀ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਆਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਉਮੀਦਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ, ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

18. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਲੀਗਲ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਕਮੇਟੀ 4 ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਰਿਪੋਰਟ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧ ਉਪਾਵਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਹਿਯੋਗ ਰਾਹੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਲਈ ਮਿਆਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

19. ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਮਰ ਕੈਦ ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਕਦੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਫੈਸਲੇ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਹੈ *ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼* **ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਐਮ.ਕੇ. ਐਂਥਨੀ**[5] ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਜਾਂ ਬੇਰਹਿਮੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਪਰਾਧ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਅਪਰਾਧੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 23 ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ:

---

4 ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ – www.sclsc.nic.in

[5] (1985) 1 SCC 505

"23. ਆਖਰੀ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਜ਼ਾ ਲਗਾਈ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ। ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਭਿਆਨਕ ਹੈ। **ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੋਵਾਂ ਬਾਰੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।** ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਕਿਸੇ ਲਾਲਸਾ, ਬਦਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜਾਂ ਲਾਭ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। **ਇਕ ਆਰਥਿਕ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਨੀ ਦੁਖਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਬਚਣ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਰਸਤਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ. ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਬੇਬਸੀ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੀਮਾਰ ਪਤਨੀ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਚਿਪਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਭੱਜਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੇਖਿਆ।** ਇਹ ਇਕ ਸਥਿਤੀ ਇੰਨੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਜੁਰਮ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ)।

20. **ਸੁਰੇਂਦਰ ਪਾਲ ਸ਼ਿਵਬਾਲਕਪਾਲ ਬਨਾਮ ਗੁਜਰਾਤ ਰਾਜ**[6] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 13 ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ:

"..... ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਉਮਰ 36 ਸਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਲਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ.....

---

[6] (2005) 3 SCC 127

21. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ **ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ**[7] ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 46 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ:

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਹੱਦ ਗਰੀਬੀ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਪਿਆਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ- ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ, ਨਾਬਾਲਗ ਬੇਟੇ ਅਤੇ ਬੇਟੀ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇੱਕ ਆਦਤਨ ਅਪਰਾਧੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ। ਅਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਤਲ ਦਾ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਪਦਾਰਥ ਖਾ ਲਿਆ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ) ।

22. **ਮੁਲਾ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ**[8] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 80 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਨਿਆਂਇਕ

ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਜੋ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ:

"80. **ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਕ ਜੋ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਆਰਥਿਕ ਵਿਗਾੜ ਨੈਤਿਕ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਕ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ**। ਲਾਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ 48ਵੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ। **ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਉਹ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ** । ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਭਾਵ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ ਪਿਛੜੇਪਣ ਕਾਰਨ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ) ।

---

[7] (2009) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 434

[8] (2010) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 508

23. **ਕਮਲੇਸ਼ਵਰ ਪਾਸਵਾਨ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ**[9] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਇੱਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ

ਸੀ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਦਬਾਅ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ:

"8. **ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸੀ ਜਿਸ 'ਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਦਬਾਅ ਸੀ ਜੋ ਅਕਸਰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।** ਪਿੰਡ ਕਿਸ਼ਨਗੜ੍ਹ ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁਲੀਨ ਸੈਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ, ਗੋਲਫ ਕਲੱਬ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਾਗਰਿਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਗੁਆਂਢੀ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਦੋਸਤਾਨਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ)।

24. ਅੰਤ ਵਿੱਚ **ਮਹੇਸ਼ ਧਨਾਜੀ ਸ਼ਿੰਦੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[10] ਵਿੱਚ ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੋਟ ਕੀਤਾ:

"38. ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਮਰ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਨ ਯਾਨੀ 23-29 ਸਾਲ। **ਉਹ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ**

ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਾਂਝੇ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ **ਹਿਰਾਸਤ ਦੌਰਾਨ ਸਾਰੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਯਸ਼ਵੰਤਰਾਓ ਚਵਾਨ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੀਏ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਜਾਂ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਗਾਰ 'ਤੇ ਸਨ**..... ਹਿਰਾਸਤ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਜਾਂ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ-ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਥਕ ਅਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੀ ਸਕਦੇ ਹਨ..... (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ) ।

---

[9] (2011) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 564

[10] (2014) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 292

25. ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਜਾਂ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

26. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀਜ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਏਜੰਟ ਨੂੰ 62,000/- ਰੁਪਏ ਦੇਣੇ ਪਏ। ਗੰਭੀਰ ਵਿੱਤੀ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ 25,000/- ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਉਸਨੇ

ਰਕਮ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਇੰਨੀ ਗੰਭੀਰ ਸੀ ਕਿ ਖਾੜੀ ਜਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਰਾਹੀਂ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਤੋਂ ਮੁੰਬਈ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਟਿਕਟ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਚ ਉਹ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਜਾਂ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਤਣਾਅ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਘਰ ਉਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਅਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪਰਿਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਜਾਂ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ

27. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦੂਜੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਭਾਵ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਮੀਰ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਸੀਂ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 80 ਤੋਂ 89 ਵਿੱਚ **ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਤੀਸ਼ਭੂਸ਼ਣ ਬਰਿਆਰ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ**[11] ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਚਰਚਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 126 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"126. ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਫੁਰਮਾਨ 12 ਵਿਚ ਦੋ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਈ ਗਈ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਰਾਏ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ **ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਜਾਂ ਬੁਲਾਰੇ ਬਣਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ**: ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਨਾ ਹੋਣਾ ਜੇ ਅਕਸਰ ਬਿਹਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਆਂਇਕ ਸੰਜਮ ਦੇ

ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ **ਦਾ ਕੰਮ ਸਬੰਧਤ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣਾ** ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। (ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜ਼ੋਰ) ।

---

[11] (2009) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 498

[12] ਫੁਰਮੈਨ ਬਨਾਮ ਜਾਰਜੀਆ, 33 ਐਲ ਐਡ 2 ਡੀ 346: 408 ਯੂਐਸ 238 (1972)

ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜੱਜ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਗਲਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੁਰਮ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ। **ਬਚਨ ਸਿੰਘ** ਅਤੇ **ਬਰਿਆਰ** ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਸਮਝਦਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਜਾਂ ਬੇਰਹਿਮ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਮੀਰ ਬਾਰੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਮ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟਾ

28. ਜੁਰਮ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੇਸ ਸਥਿਤੀਗਤ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਲਈ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ

ਰਾਜੇਂਦਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਰਾਓ ਵਾਸਨਿਕ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

29. ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਾਰਥਕ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਂ ਮੁੜ ਵਸੇਬਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

30. ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਖਤ ਅਪਰਾਧੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਮੱਗਰੀ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

31. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

32. ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਰਕ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਰਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਜੱਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਹਾਂ। **ਰਮੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ**[13] ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 76 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਏ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ

ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਛੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਉਸਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੱਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ੀ ਛੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ 'ਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇੱਕ ਮਿਆਰੀ ਮਿਆਦ ਅਪਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਦਾ ਲਾਭ ਦੇਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਦੇਰੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੋੜ ਹੈ ਐਡਹਾਕ ਜਾਂ ਜੱਜ-ਕੇਂਦਰਿਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਗਤ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸੁਧਾਰ ਦੀ।

33. ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

34. ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਿਵਿਆ ਪਾਂਡੇ ਸਮੀਖਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi